International Journal of Filologia
ISSN: 2667-7318
Yıl: 9, Sayı: 15, Haziran 2026

Araştırma Makalesi/Research Article

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'ndeki Akrabalık Adları Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of Kindredship Names in Karachay-Malkar Turkish's Dictionary

Enes ASIL
Yeni Türk Dili Bilim Uzmanı, Iğdır Türkiye.
enes.asil.4646@gmail.com
0000-0003-0457-7133

Geliş/Received:12.04.2026
Kabul/Accepted: 27.06.2026
Yayım/Published: 30.06.2026

Hakem Değerlendirmesi:
İki Dış Hakem
Çift Taraflı Kör Hakem
Çıkar Çatışması:
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek:
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Etik beyan:
Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Lisans: CC BY-NC 4.0

ÖZ
Söz varlığı üzerinde yapılan çalışmalar söz konusu dilin olduğu kadar o dili konuşan toplumların özellikleri hakkında ipucu vermesi bakımından da oldukça kıymetlidir. Yaşayan dillerin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahip olan ve tıpkı insan, hayvan, bitki adları gibi temel kavramlar arasında kabul edilen akrabalık adları; aralarında kan bağı bulunan veya sonradan evlilik yoluyla aralarında bir ilişki veya yakınlık bulunan insanların birbirlerine göre durumunu ifade eden ögelerdir.Türkçe, asırlardır var olduğu coğrafyalarda gelişerek söz varlığını genişletmiş, başta devlet yönetimi, sosyal hayat, din ve kültür olmak üzere birçok alanda bünyesinde barındırdığı kelimeleri koruyarak günümüze kadar getirmiştir. Bu bağlamda Türkçenin söz varlığının zenginliğini ortaya koyan en temel başlıklardan biri de akrabalık adlarıdır. Akrabalık adları konusunda zengin bir söz varlığına sahip olan Türkçede her akrabalık durumu için ayrı bir adlandırma bulunmaktadır. Bu durum, sosyal hayatı ve sosyal hayatın getirdiği paylaşımları önemseyen Türklerin, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlandığının bir göstergesi olmakla beraber Türklerde aile ve akrabalık kavramının değerini de ortaya koymaktadır.Bu çalışma, Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğünde yer alan akrabalık adlarını tespit ederek Türkçenin bu konudaki zenginliğini bir kez daha ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, tarama metoduyla Karaçay-Malkar Türklerine ait 150 akrabalık bildiren ad tespit edilmiş, tespit edilen akrabalık adları üzerine çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Akrabalık adları, söz varlığı, Karaçay-Malkar Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü.
ABSTRACT
Studies on vocabulary are highly valuable not only for understanding the characteristics of a given language but also for providing insights into the societies that speak it. Kinship terms, which hold a significant place within the vocabulary of living languages and are considered among fundamental concepts like human, animal, and plant names, are elements that express the relationships or positions of individuals who are connected by blood or through marriage.
Turkish, having existed and evolved over centuries in various geographies, has expanded its vocabulary and preserved words related to many domains, including governance, social life, religious and culture, bringing them to the present day. In this context, one of the fundamental areas that reveal the richness of Turkish vocabulary is kinship terms. Turkish, with its extensive vocabulary of kinship terms, has a unique name for every kinship relationship. This reflects not only the importance Turks attach to social life and its associated interactions but also their strong adherence to traditions and customs, highlighting the value placed on family and kinship in Turkish culture.
This study has been prepared with the aim of identifying kinship terms in the Karachay-Malkar Turkish Dictionary and once again demonstrating the richness of Turkish in this regard. In the study, 150 kinship terms belonging to the Karachay-Malkar Turks were identified through the survey method, and various evaluations were made based on these identified kinship terms.
Keywords: Kinship terms, vocabulary, Karaçay-Malkar Turkish, Karaçay-Malkar Turkish Dictionary.

ATIF/CITATION: Asıl, E. (2026). Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'ndeki Akrabalık Adları Üzerine Bir İnceleme. *International Journal of Filologia*, (15), 80-98. https://doi.org/10.51540/ijof.1928916

Giriş

Dil bilimin leksikoloji (sözcük bilimi) dalı içerisinde yer alan söz varlığı, son yıllarda üzerine oldukça fazla çalışma yapılan bir alandır. Söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar hem üzerine çalışma yapılan dilin zenginliğini ve dil özelliklerini ortaya koyması hem de o dili konuşan toplumun düşünce ve kültür evrenini yansıtması bakımından oldukça önemlidir.

Türk dilinde söz/sözcük dağarcığı, söz hazinesi, kelime hazinesi, sözcük gömüsü gibi kavramlarla anılan söz varlığı kavramı, Batı dillerinde vocabulaire (Fransızca), vocabulary (İngilizce), wortschatz (Almanca) ve wortbestand (Almanca) terimleri ile ifade edilmektedir (Karababa, 2013, s. 13). Çalışmada bu kavramlardan söz varlığı kavramı tercih edilmiştir.

Doğan Aksan, söz varlığı kavramını "Yalnızca o dilin kelimelerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün." (2018, s. 15) şeklinde tanımlarken bir diğer dilbilimci Mehmet Hengirmen "Bir dilde bulunan yerli ve yabancı bütün sözcüklerin oluşturduğu bütünlük." (1999, s. 342) şeklinde tanımlamıştır. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü'nde* bu kavramın yerine kelime hazinesi kavramını tercih etmiş ve kelime hazinesinin tanımını "Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamıdır." (1992, s. 100) şeklinde yapmıştır. Vecihe Hatiboğlu da *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü'nde* sözcük hazinesi kavramını kullanmış, sözcük hazinesini "Bir dildeki sözcüklerin bütünü." (1982, s. 111) şeklinde izah etmiştir.

Bir dilin söz varlığının tarihsel ve kullanımdaki (güncel) söz varlığı olmak üzere iki bölümde incelenebileceğini ifade eden Çotuksöken, söz varlığı terimini bir üst anlam olarak değerlendirmiştir. Söz varlığının alt anlam birimlerini de sözcük dağarcığı, terim dağarcığı, kalıp sözler dağarcığı, deyim dağarcığı, atasözü dağarcığı, özel deyişler dağarcığı (telmihler, dualar, beddualar…) şeklinde sıralamıştır (1989, s. 11).

Türkçenin Söz Varlığı isimli eserinde söz varlığının içermiş olduğu ögeleri temel söz varlığı, yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, ilişki sözleri (kalıp sözler), kalıplaşmış sözler, terimler ve çeviri sözcükler (2018, s. 34-46) olmak üzere 8 alt başlıkta sıralayan Doğan Aksan'a göre temel söz varlığı, bir dile eskiden beri yerleşmiş çekirdek sözcük hazinesini ifade etmekte olup bu sözcükler her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan ögelerdir; yabancı ve çeviri ögeler ise dile dışardan giren unsurlardır (2018, s. 26). Sayı adları, organ adları, hayvan adları, renk adları, akrabalık adları temel söz varlığı içerisinde önemli bir yer tutmakta ve dil öğretimi, dillerin diğer dillerle ilişkisi, dilbilgisi gibi çalışmalarda başvurulan ilk kelimeler olmaktadır (Güllüdağ, 2012, s. 206).

Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine büyük ölçüde ışık tutmakla beraber o dilde zamanla meydana gelen ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişiklerini de ortaya koymaktadır (Aksan, 2018, s. 19). Ayrıca bir dilin söz varlığının incelenmesi, o toplumun dünya görüşü, yaşam biçimi, dinî inançları gibi maddi ve manevi kültürünün ortaya çıkmasında da büyük rol oynamaktadır.

Dilbilimcilerin ve Türk dili araştırmacılarının sıkça başvurduğu konulardan biri olan akrabalık adları üzerine hazırladığımız bu çalışmanın amacı; Türkiye Türkçesi söz varlığı çalışmalarına katkıda bulunmak, Türkçenin akrabalık adları konusundaki zenginliğini bir kez daha ortaya çıkarmak, Türklerin aile ve akraba kavramına verdiği değeri göstermektir. Çalışmada yöntem olarak tarama modeli; araştırma malzemesi olarak da Ufuk Tavkul tarafından hazırlanan ve ilk baskısı TDK yayınları tarafından 2000 yılında yayımlanan *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü* adlı eser kullanılmıştır. Söz konusu eser titizlikle taranmış olup elde edilen bulgular Tuncer Gülensoy'un "Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar" isimli makalesindeki metoduna göre "Kan Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar, Evlilik Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar ve Akrabalıkla İlişkili Diğer Adlar" olmak üzere üç ana başlıkta tasnif edilmiş; tespit edilen bu ögeler üzerine yapı, köken, anlam başta olmak üzere çeşitli dilsel değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nden* tespit edilen 150 adet akrabalık bildiren söz varlığı unsurunun varsa Türkiye Türkçesi ağızları ile diğer Türk lehçelerindeki kullanım biçimleri ve anlamları gösterilmiş, TS'de bu adların karşılıklarına yer verilmiştir. Çalışmada son olarak dilbilimsel açıdan doğrudan ve bağımsız bir şekilde belirli bir

akrabalık kategorisini karşılayan terimler ile açıklayıcı/tasvirî söz öbekleriyle açıklanan akrabalık ifadeleri arasında da ayrım yapılmıştır.

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nde akrabalık adları ve bu adların tasnifi konusuna geçmeden evvel çalışmamıza konu olan Karaçay-Malkar Türkleri ve Karaçay-Malkar Türkçesi ile akrabalık kavramı, akrabalık adları üzerine yapılan çalışmalar ve akrabalık adlarının sınıflandırılması konuları hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1. Karaçay-Malkar Türkleri

Günümüzde Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Karaçay-Çerkez özerk bölgesinde yaşayan Karaçaylar ile Kabardin-Balkar özerk bölgesinde varlığını sürdüren Balkarlar, aynı lehçeyi konuşan ve aynı kökenden gelen Türk halklarından biridir (Öner, 1998, s. XXVI).

Karaçay ve Malkarlıların birbirinden farklı dil, kültür, tarih ve etnik kökene sahip iki ayrı halk olmadığını, aynı dil, kültür ve tarihi paylaşan tek bir Türk boyu olduğunu belirten Ufuk Tavkul, Malkarlılar için Rus literatüründe kullanılan "Balkar" adlandırmasının hatalı olduğunu, bu halkın kendilerini "Balkar" değil "Malkarlı" olarak adlandırdığını söyler (2003, s. 46).

Kafkasya'nın merkezi bölümünde bulunan Elbruz Dağı'nın doğu ve batısında yer alan dağlık arazide yaşayan Karaçay-Malkar Türklerinin bu bölgeye nereden ve ne zaman geldikleri bilinmemektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1905-1907 yılları arasında yapılan göçlerle ülkemizde İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Afyon, Eskişehir, Tokat, Sivas, Kayseri gibi bölgelere yerleşen Karaçay-Malkar Türkleri, ülkemiz dışında Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Suriye gibi bölgelerde hâlen yaşamaktadır. Bugün ülkemizdeki nüfusları 15 bin civarında olan Karaçay-Malkar Türklerinin Suriye'deki nüfusu yaklaşık 1500'dür (Günay, 2023, s. 1-6).

Karaçay-Malkarlıların ana yurdu olarak bilinen Kafkasya, uzun yılar boyunca çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmış, bu durum da Karaçay-Malkar Türklerinin etnik yapısının oluşmasında etkili olmuştur. Hunlar, Alanlar, Kara Bulgarlar, Hazarlar, Kıpçaklar gibi eski Türk boylarının yanı sıra Abaza, Oset, Kabardey gibi Kafkas halkları da Karaçay-Malkar Türklerinin etnik yapısında pay sahibidirler (Buran ve Alkaya, 2019, s. 558).

Karaçay-Malkar Türklerinin tarihi ve kökeni ile ilgili yazılan ilk eserlerden biri, Sovyet döneminin ilk uzmanlarından olan Aliyev tarafından kaleme alınan "Karaçay" adlı çalışmadır. 1927'de yazılan bu eserde Karaçaylıların kökeni, tarihi, kültürü, ekonomisi gibi konularda önemli bilgilere yer verilmiştir (Çapraz, 2019, s. 272).

1941'de Oset tarihçilerden biri olan Georgiy Aleksandroviç Kokiyev tarafından yazılan "Malkar ve Karaçayların Kökeni ve Bugünkü Topraklarına Yerleşme Zamanı Meselesi Üzerine" başlıklı makalede, Karaçay-Malkarlıların etnik yapısında Alan ve Bulgarların rolü ön plana çıkarılmıştır (Çapraz, 2019, s. 276).

Ufuk Tavkul, Karaçay-Malkar Türkçesinin bir Kıpçak lehçesi olması ve Kıpçakların 12-13. yüzyıllarda yaklaşık iki yüz yıl kadar Kafkasya ve kuzeyinin tek hâkimi olması sebebiyle Karaçay-Malkarlıların etnik yapısını oluşturan en önemli unsurun Kıpçaklar olduğunu belirtmektedir (2000, s. 1-2)

2. Karaçay-Malkar Türkçesi

Türkçenin yakın lehçelerinden biri olan ve son yıllara kadar bazı Türkologlar tarafından Karaçayca ve Malkarca olarak iki ayrı lehçe gibi gösterilen Karaçay-Malkar Türkçesi, Türk lehçelerinin Kuzeybatı/Kıpçak kolunun güney bölümünde yer alır. Sovyet Türkolog Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç'in 1922'de Petrograd'da yayımlanan *"Nekotorie depolneniya k klassifikatsi turatskih yazıkov (Türk Dillerinin Sınıflandırılmasına Dair Bazı Eklemeler)"* isimli eserinde yer alan ve fonetik, etnik ve coğrafi ölçütler esas alınarak yapılan lehçe sınıflandırmasında Türk lehçelerinin z kolunun y bölümünün tav, bol-, kalġan grubunda yer almaktadır (Tavkul, 2000, s. 4). Baskakov, Kıpçak grubu lehçelerini Kıpçak-Kuman alt grubu, Kıpçak-Bulgar alt grubu ve Kıpçak-Nogay alt grubu olarak üç ana başlıkta toplamış, Karaçay-Malkar Türkçesini Kıpçak-Kuman alt grubuna dâhil etmiştir. Bu grupta Karaçay-Malkar

Türkçesinin dışında Karay Türkçesi, Kumuk Türkçesi ve Kırım-Tatar Türkçesine yer vermiştir (Baskakov, 1960, s. 145).

Sovyetler Birliği döneminde yazı dili hâline gelen Karaçay-Malkar Türkçesinin ağızları kendi içerisinde Karaçay-Baksan-Çeçem ağzı, Malkar (Balkar) ağzı ve Holamlı-Bızıngılı ağzı olmak üzere üç gruba ayrılır (Tekin ve Ölmez, 1999, s. 119-120).

Günümüzde Kiril alfabesinin kullanıldığı bu yazı dilinde 1924 yılına kadar Arap alfabesi, 1924-1936 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmıştır. Karaçay-Malkar Türkçesinde 1936'da Kiril alfabesi kullanılmaya başlanılmış, 1961'de bu alfabe düzenlense de 1964'te tekrar eski şekline dönüştürülmüştür (Şirin User, 2006, s. 263-273).

3. Akraba Kavramı

İnsanlar dünyaya geldiklerinde diğer bireylerden farklı statülerde doğmakta, zamanla ailesi ve çevresi genişlemekte, özellikle evlilik vasıtasıyla yeni statüler kazanmaktadır. Dünyaya yeni gelen bir birey başlangıçta ebeveynlerine göre sadece bir evlat iken ilerleyen süreçte kendisi bir anne-baba, gelin-damat vs. olmaktadır. Belirlenen bu statüler kapsamında çeşitli akrabalık adları ortaya çıkmakta, bunun sonucu olarak da her bir aile bireyine ve akrabaya farklı bir terim kullanılmaktadır.

Türkçe Sözlük, akraba sözcüğünü "**1.** (Hukuk) Kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler, hısım. **2.** (Mecaz) Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler. **3.** (Mecaz) Biri, diğerinin doğurduğu sonuç veya olgular." (2023, s. 113) şeklinde tanımlarken aile sözcüğünü ise "**1.** (Toplum bilimi) Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. **2.** Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. **3.** Birlikte hısım ve yakınların tümü. **4.** (Halk ağzında) Eş, karı. **5.** Aynı gaye üzerinde anlaşan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. **6.** Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya." (2023, s. 92) şeklinde tanımlanmaktadır.

Yaşayan dillerin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahip olan; bir dilin ve toplumun zenginliğini, büyüklüğünü, yaşam tarzını, geleneklerini, kültürünü, tarihini ortaya çıkaran en önemli ölçütlerden biri olan akrabalık adları, günlük hayatta sık sık kullanılan ögelerdendir. Örneğin "Çocuk bir şeyden korktuğunda ya da yardım isteyeceğinde 'anne!' diye bağırır; babasına güvenir; ağabeyini, ablasını, kardeşlerini sayar ve sever; dede, nine, amca, dayı, hala, teyze gibi akrabalarını sık sık ziyaret eder ve gönüllerini alır. Bu da gösteriyor ki akrabalık adları dediğimiz bu adlar insanoğlunun hayatında devamlı rol oynarlar." (Gülensoy, 1973-1974, s. 283).

Dünya dillerinde birkaç akrabalık terimi için tek bir sözcük kullanılırken Türkçede her bir akrabalık için ayrı ayrı terim kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi başta olmak üzere diğer Türk lehçelerinde de annenin kız kardeşine teyze; babanın kız kardeşine hala; amcanın ve ağabeyin eşine yenge sözcükleri kullanılırken Rus toplumunda annenin kız kardeşi, babanın kız kardeşi, amca ve ağabeyin eşi için sadece "työtra" kavramı kullanılmaktadır (Güllüdağ, 2006, s. 206). Türkçede "baldız, elti, görümce, yenge" olmak üzere dört ayrı kavramla ifade edilen akrabalıklar, Almancada bir tek "schwagerin" sözcüğüyle, İngilizcede "sister-in-law" ve Fransızcada "belle-soeur" sözcüğüyle karşılanmaktadır (Aksan, 2018, s. 61). İngilizce "aunt: teyze, hala" ve "uncle: amca, dayı" örneklerinde de görüldüğü üzere çoğu dilde bir kavram birden fazla akrabalık bağını karşılarken Türkçede gerek standart dilde gerekse halk ağızlarında akrabalık ilişkilerinin her biri için farklı terimler kullanılmaktadır (Güllüdağ, 2006, s. 206).

4. Akrabalık Adlarının Sınıflandırılması

Akrabalık adlarını tarihî süreç içerisinde 25 Kasım 1893'te Danimarkalı bilgin V. Thomsen tarafından okunan Orhun Yazıtları'ndan başlayarak takip etmek mümkündür. Orhun Türkçesi başta olmak üzere Türkçenin her döneminde yeni kurulan devlet ve yönetim şekillerinden hareketle çeşitlenen ve üzerine yenisi eklenerek genişleyen akrabalık adları, dilbilimcilerin ve Türk dili araştırmacılarının üzerinde çokça durduğu bir konu olmuştur. Bu bağlamda gerek

Türkiye Türkçesi gerek diğer Türk lehçelerinde akrabalık terimleri üzerine hem yerli hem yabancı dilbilimciler tarafından birçok muhtelif çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların öncüsü *"Divan-ı Lügati't Türk"* isimli çalışmasıyla yaşadığı coğrafya başta olmak üzere Türklerin yaşadığı coğrafyaları gezerek Türk milletine oldukça değerli bir dil hazinesi bırakan Kaşgarlı Mahmut'tur. Günümüzde Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında kullanılan akrabalık adlarının birçoğu Kaşgarlı Mahmut tarafından derlenmiş ve *Divan-ı Lügati't Türk'te* yer almıştır (Yavuz, 2013a, s. 351).

Konuyla ilgili en detaylı çalışmalardan birini de Güney Koreli Türkolog Yong-Sŏng Li yapmıştır. Li, 22 Şubat 1993'te Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *"Türk Dillerinde Akrabalık Adları"* isimli tezini tamamlamıştır. Daha sonrasında hem çeşitli düzetmeler yapılıp hem de bazı ilâveler eklenerek kitap hâline dönüştürülen ve ilk baskısı 1999'da Simurg Yayıncılık tarafından yayımlanan bu eserde çeşitli sözlük ve makalelerden tespit edilen tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki akrabalık terimleri iki bölümde ele alınmıştır. İlk bölüm "Akraba Anlamındaki Terimler" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm kendi içerisinde "Kan Yoluyla Akrabalık Bildiren Terimler, Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Terimler ve Üveylik Bildiren Terimler" olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü "Akrabalık Terimleri" başlığıyla adlandırılmış olup tespit edilen akrabalık adları "Kan Yoluyla Akrabalık Bildiren Terimler ve Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Terimler" olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır (Li, 2019).

Konuyla ilgili bir diğer önemli çalışma Mehmet Ziya Binler'e aittir. 2007 yılında hazırladığı "Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü" isimli çalışmasında yaklaşık 6850 kelime ve terime yer vermiş, ele aldığı her bir terimin anlamının yanında hangi lehçede kullanıldığını da belirtmiştir. Bunun yanı sıra çalışmasının sonuna akrabalık terimleriyle ilgili Türk boylarında kullanılan atasözü ve deyim örneklerini de *"Türk Ailesi ve Akrabalıkla İlgili Atasözleri ve Deyimlerden Seçmeler"* başlığıyla eklemiştir (Binler, 2007).

Mustafa Adil Özder tarafından 1981'de çeşitli kaynak, yıllık, kitap ve dergilerin taranmasının yanı sıra pek çok kaynak kişiyle görüşülerek tespit edilen aile ve akrabalıkla ilgili 1400 civarı kelimenin tespit edildiği bir diğer eser *"Türk Halk Biliminde Düğün-Evlilik-Akrabalık Terimleri Sözlüğü"* isimli çalışmadır (Özder, 1981). Sözü edilen son iki çalışmada tespit edilen terimler sadece akrabalık adları ile sınırlandırılmamış; nikâh, evlenme, kız isteme, akrabalık törenleri gibi kavramlarını da içermesi bakımından geniş bir konu çeşitliliğini barındırmaktadır.

Akrabalık konusuyla ilgili bu çalışmalar dışında birçok makale ve bildiri kaleme alınmıştır. Bu çalışmaların tamamını burada sıralamak, tekrardan ibaret olacağı için birkaç tanesinin ismi zikredilmiştir. Türkçede akrabalık adları üzerine çalışma yapan isimler; Ahmet Caferoğlu "Kaşgarlı Mahmut'a Göre Akraba Adları" (Caferoğlu, 1972, s. 23-26); Talat Tekin "Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında" (Tekin, 1960, s. 283-294); Nesrin Güllüdağ "Karay Türklerinde Akrabalık Adları" (Güllüdağ, 2012, s. 205-217); Mehmet Emin Tuğluk "Derleme Sözlüğünde Geçen Akrabalık Adları"(Tuğluk, 2024, s. 355-364); Melek Erdem "Türkmen Türkçesinde Akrabalık Terimleri Üzerine" (Erdem, 2000, s. 187-202); Saadettin Gömeç "Köktürkçe Bazı Belgelerdeki Akrabalık İsimleri" (Gömeç, 2001a, s. 1-6); Saadettin Gömeç "Divan-ı Lügati't Türk'teki Akrabalık Adları" (Gömeç, 2001b, s. 714-724); Dilek Ataizi "Kaşgay Türklerinde Akrabalık Adları" (Ataizi, (2012, s. 107-115); Serdar Yavuz "Divan-ı Lügati't Türk'teki Akrabalık Adları ve bu Adların Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Karşılıkları" (Yavuz, 2013a, s. 345-360); Serdar Yavuz "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Akrabalık Adları" (Yavuz, 2013b, s. 71-91); Yakup Yılmaz ve Hatice Sarı "Türk Atasözlerinde Akrabalık Adlarının Kullanımı" (Yılmaz ve Sarı, 2015, s. 1-20); Erkan Hirik "Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Akrabalık Bildiren Kelimeler ve Duygu Değerleri" (Hirik, 2017, s. 1726-1746); Burak Telli "Tarama Sözlüğündeki Akrabalık Adları Üzerine Bir İnceleme" (Telli, 2020, s. 139-156); Serpil Soydan "Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünde Yer ve Akrabalık Adları" (Soydan, 2023, s. 1-18); Oğuz Alparslan Çatal "Kırgız Türkçesi Akrabalık Terimlerinde Alt Anlamlılık" (Çatal, 2022, s. 199-212); Sümeyye Karakaya "Çağatay Türkçesinde Akrabalık Adları" (Karakaya, 2021, s. 80-100); Ümit Hunutlu ve Mert Yıldırım "Köktürk ve Eski Uygur Yazılı Ürünlerinde Akrabalık Adları" (Hunutlu ve Yıldırım, 2023, s. 1-26); Erdal Aydoğmuş, "Kazak Türkçesinde Akrabalık Terimleri" (Aydoğmuş, 2018, s. 106-114); Zeynep Gülzar "Türkçe ve

Farsça Akrabalık Terimlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi" (Gülzar, 2025, s. 1098-1114) bu alanda yapılmış çalışmalardan bazılarıdır.

Türkçede akrabalık adlarını konu alan çalışmalarda akrabalık adlarının çeşitli yöntemlerle tasnif edildiği görülmektedir. Selim Emiroğlu, "Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi" isimli makalesinde Türkçe Sözlükten tespit ettiği 150 kadar akrabalık terimini eş anlamlılık, yapı, köken, cinsiyet, yaşa bağlı büyüklük-küçüklük, yakınlık derecesi, öz ve üvey olma durumu, medeni durum, akrabalık teriminin ortaya koyduğu çokluk ve teklik anlamı, akrabalık adının anne, baba ve kardeşlere göre oluşum şekli (2012, s. 1965) gibi kriterlere göre sınıflandırarak 13 farklı başlık altında değerlendirmiştir. Bu akrabalık adlarını Tuncer Gülensoy 1973-1974 yıllarında yapmış olduğu "Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar" isimli çalışmasında soy ağacı biçiminde ortaya koyarak Aile İçi Yakınlık, Baba Tarafından Akrabalık, Anne Tarafından Akrabalık, Evlilikle Olan Akrabalık ve Dede veya Anneanne/Babaanneye Göre Akrabalık (1973-1974, s. 287) olmak üzere beş başlıkta incelemiştir.

5. İnceleme, Yöntem, Bulgu ve Yorumlar

Bu çalışmada yöntem olarak tarama modeli; araştırma malzemesi olarak da Ufuk Tavkul tarafından hazırlanan ve ilk baskısı TDK yayınları tarafından 2000 yılında yayımlanan *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü* adlı eser kullanılmıştır. Söz konusu eser titizlikle taranmış olup elde edilen bulgular Tuncer Gülensoy'un "Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar" isimli makalesindeki metoduna göre "Kan Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar, Evlilik Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar ve Akrabalıkla İlişkili Diğer Adlar" olmak üzere üç ana başlıkta tasnif edilmiş; tespit edilen bu ögeler üzerine yapı, köken, anlam başta olmak üzere çeşitli dilsel değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nden* tespit edilen 150 adet akrabalık bildiren söz varlığı unsurunun varsa Türkiye Türkçesi ağızları ile diğer Türk lehçelerindeki kullanım biçimleri ve anlamları gösterilmiş, TS'de bu adların karşılıklarına yer verilmiştir. Çalışmada son olarak dilbilimsel açıdan doğrudan ve bağımsız bir şekilde belirli bir akrabalık kategorisini karşılayan terimler ile açıklayıcı/tasvirî söz öbekleriyle açıklanan akrabalık ifadeleri arasında da ayrım yapılmıştır.

Yapılan tarama sonucunda *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nde* pek çok akrabalık terimi tespit edilmiş olsa da bu çalışmada, "efendi, ata, ced, ecdat, aile reisi" gibi aile içi iletişimde saygı bildiren ifadelere, "herif, yavru, elkızı" gibi özellikle karı-koca için kullanılan yakıştırmalara, "ihtiyar, koca karı, moruk" gibi argo ifadelere, "cicianne, kayınço" gibi sevgi bildiren ifadelere, "bayan, bay, er" gibi cinsiyet belirten akrabalık terimlerine yer verilmemiştir.

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nden tespit edilen akrabalık terimlerinin bazılarının birden fazla anlam taşıdığı, taşıdıkları bu anlamların bazen bir meslek adı (sığırtmaç, çoban gibi), bazen bir hayvan ismi (köpek yavrusu gibi), bazen de sıfat bildiren bir kavram (delikanlı, genç, küçük gibi) olduğu tespit edilmiş olsa da bu çalışmada, akrabalık bildiren terimlerin konunun kapsamı göz önüne alınarak sadece akrabalık ile ilgili anlamlarına yer verilmiştir.

Tuncer Gülensoy'un yapmış olduğu tasnife göre Karaçay-Malkar Türkçesi söz varlığından tespit edilen akrabalık adları aşağıdaki gibidir.

5.1. Kan Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar

5.1.1. Anne

aba: "anne" (KMT, 2000, s. 65). Hemen hemen bütün Türk lehçelerinde görülen bu kavram için Kaşgarlı Mahmut DLT'de kelimenin Tibetçe olduğunu ve baba manasına geldiğini söyler (Atalay, C. I, 1998, s. 86). TS'de abla ve anne anlamında (2023, s. 1) geçmektedir. Kelime anne anlamıyla Zonguldak, Bartın, Karabük, Talas, Niğde (Elmalı Kasabası), Kırşehir, Kayseri (Gömürgen Kasabası) gibi ağızlarda; abla anlamıyla Sivas, Malatya, Yozgat, Adilcevaz, Sandıklı gibi ağızlarda (Yavuz, 2013b, s. 75, 78); baba anlamıyla Yozgat, Kütahya, Uşak gibi ağızlarda kullanılmaktadır (Yavuz, 2013a, s. 347). Altay Türkçesinde anne anlamının yanı sıra baba, amca, büyükbaba, büyük babanın ağabeyi ve büyük kız kardeş (Naskali ve Duranlı, 2019, s. 119) anlamları da bulunmaktadır. Kırgızca, Kumanca ve Çağataycada amca, emmi; Azericede babalar, cet; Nogayca

ve Karaim Türkçesinde anne; Kıpçakça ve Kumancada büyük anne anlamıyla geçmektedir. Ayrıca sözcük Halaççada äbä ve Özbekçede abä şekliyle anne, abla anlamında kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 9-10). Derleme sözlüğünde bu terim büyük kız kardeş, abla (DS, C. I, s. 1); anne (DS, C. I, s. 3); hala, teyze, kaynana, yenge, küçük kız kardeş, büyük anne ve üvey anne, analık (DS, C. I, s. 4) anlamlarında karşımıza çıkmaktadır.

ana: "anne" (KMT, 2000, s. 84). DLT'de aba, ana, apa (Atalay, C. I, 1998, s. 93) ve KB'de (Arat, 1979, s. 19) ana şeklinde geçen bu ifade, Eski Türk Yazıtları ve Eski Uygur Türkçesinden bu yana dilimizde kullanılmaktadır (Şirin, 2016, s. 347). TS'de anne anlamında (2023, s. 180) geçmektedir. Clauson, kelimenin ilk kez Uygur Türkçesi döneminde tanıklandığını, ancak yerine ög kelimesinin daha yaygın bir şekilde kullanıldığını belirtmiştir (1972, s. 169). Türkçe, Gagavuzca, Azerice, Karayca, Kumukça, Nogayca, Kazakça, Karakalpakça, Başkurtça ve Hakasçada ana; Türkmence, Kırgızca, Altayca ve Çuvaşçada ene; Özbekçede anä; Tatarca ve Yeni Uygurcada änä biçiminde anne anlamında günümüz Türk dillerinde varlığını sürdürmektedir (Binler, 2007, s. 28; Li, 2019, s. 150-154). Ayrıca bu terim Sivas merkez ilçe ve köyleri ağızlarında ana biçiminde geçmektedir (Yavuz, 2013b, s. 75).

anaka: "anne, annecik" (KMT, 2000, s. 84). Bu ifade Sarı Uygur Türkçesinde anneanne, babaanne (Binler, 2007, s. 28) ve Çağatay Türkçesinde üvey anne (Karakaya, 2021, s. 89) anlamında kullanılmıştır.

anay: "anne" (KMT, 2000, s. 84). Kırgız ve Kırım Tatar Türkçesinde anay biçiminde anne anlamıyla geçmektedir (Binler, 2007, s. 29).

öge ana: "üvey anne" (KMT, 2000, s. 315). Karaçay-Malkar Türkçesinde öge ana şeklinde kullanılan bu terim Nogayca, Karaimce, Kumukça ve Azeri Türkçesinin söz varlığında ögey ana (üvey anne) biçiminde kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 226).

anakay: anne; **anna:** anne; **emçek ana:** sütanne, üvey anne, analık; **tabhan ana:** öz anne (KMT, 2000, s. 84, 85, 292, 369).

5.1.2. Baba

ata: "baba" (KMT, 2000, s. 93). ET'de baba anlamıyla kullanılan (Şirin, 2016, s. 348) bu terim ilk olarak Eski Uygur Türkçesinde karşımıza çıkmaktadır (Caferoğlu, 1993, s. 2). TS'de büyükbabadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri; baba, dede, cet (2023, s. 278) anlamında geçmektedir. DLT (Atalay, C. I, 1998, s. 86) ve KB'de (Arat, 1979, s. 35) ata şeklinde geçen bu ifade, DLT ve KB dışında Nehcüʾl-Ferâdîs, Mukaddimetüʾl-Edeb, Gülistan Tercümesi, İrşâdüʾl-Mülûk veʾs-Selâtin, Tarama Sözlüğü (TaS, C. I, s. 268-269) gibi eserlerde de ata şeklinde kullanılmıştır (Li, 2019, s. 139-143). Türkçenin temel kelime kadrosunda bulunan ata kelimesi şeklini ve anlamını koruyarak bugüne kadar ulaşmıştır (Telli, 2020, s. 142). Başkurt, Kumuk, Türkmen, Kırgız, Kazak, Tatar, Gagavuz, Salar, Sarı Uygur ve Azeri Türkçesinde ata şekliyle baba anlamında kullanılan terim, Özbekçede atä şekliyle baba anlamında ve Halaççada ätä şekliyle kız kardeş anlamında geçmektedir (Binler, 2007, s. 37). Ayrıca Akçadağ yöresi ağızlarında dede, Kars ili ağızlarında baba (Yavuz, 2013b, s. 74, 76) anlamında kullanılmaktadır.

atay: "baba" (KMT, 2000, s. 95). Nogaycada atay (aile reisi) ve ätay (baba) olmak üzre iki şekilde karşımıza çıkan bu kavram; Tatar Türkçesinde ätäy, Başkurt Türkçesinde atay biçiminde olup baba anlamıyla her iki lehçenin de söz varlığında yaşamaya devam etmektedir (Binler, 2007, s. 38).

ataka: baba; **atakay:** baba; **atta:** baba; **attiy:** baba; **attüv:** baba (KMT, 2000, s. 93, 95).

5.1.3. Nine-Ebe

amma: "nine, büyük anne" (KMT, 2000, s. 83). Karaçay-Malkar Türkçesinin yanı sıra Salarcada da nine, büyük anne anlamında kullanılan (Binler, 2007, s. 26) bu ifade, Yeni Uygur Türkçesinde (hamma); Özbekçede (emme); Türkmencede (ämme); Azericede (eme) ve Halaççada (ämmä) biçiminde hala anlamıyla kullanılmaktadır. Sözcük DS'de ame, eme, emete, emeti, amete biçiminde geçmektedir (Li, 2019, 177-179).

anaçı: "ebe" (KMT, 2000, s. 84). Kelime herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan Kumuk Türkçesinde de kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 28).

anaçı katın: "ebe" (KMT, 2000, s. 84). Sözcük aynı anlam ve biçimde Kuman Türkçesinde de geçmektedir (Binler, 2007, s. 28).

kart ana: "nine, büyük anne" (KMT, 2000, s. 246). Kelime anlamı olarak yaşlı anne anlamına gelen bu terim, Nogaycada kart ana biçiminde dedenin veya ninenin annesi anlamında kullanılmaktadır. Tatarca kartine, kartiney, kartne (nine); Kazakça kart şeşe (nine); Azerice ġarınene (nine); Türkmence ġarrı ene (babanın ninesi), ġarrı mama (annenin ninesi) bu sözcüğün günümüz yaşayan Türk dillerindeki kullanım biçimlerinden bazılarıdır (Li, 2019, s. 126).

anaçi: ebe; **gella:** nine, ebe, büyükanne; **ınna:** nine; **ınnaka:** nine (KMT, 2000, s. 84, 200, 224).

5.1.4. Dede

akka: "dede, büyük baba" (KMT, 2000, s. 75). Çuvaşçada akka biçiminde görümce, baldız ve kendisinden büyük bir bayana saygı ifadesi anlamında kullanılmaktadır (Bayram, 2019, s. 36).

appa: "dede" (KMT, 2000, s. 86). Tatarca ve Kazakçada appa şeklinde abla, baba veya annenin en küçük kız kardeşi anlamında (Binler, 2007, s. 31); Çuvaşçada abla, görümce, teyze hala ve (halk türkülerinde) kız arkadaş, gelin anlamlarında geçmektedir (Bayram, 2019, s. 56).

baba: "dede" (KMT, 2000, s. 107). Biçim bakımından çocuk diline ait olan bu kavram TS'de çocuğu olan erkek, peder (2023, s. 341) anlamında geçmektedir. günümüz Türk dillerinde hem baba hem de dede anlamında varlığını sürdürmektedir. Uygurcanın son döneminde tespit edilen bu kavramın kullanım biçimleri ve anlamları şu şekildedir: Özbekçe, Nogayca, Kazakça, Tatarca, Yeni Uygurca, Kırgızca baba (dede); Gagavuzca boba (baba); Türkmence bâba (dede); Çuvaşça papay (dede); Hakasça paba (baba). Sözcük DS'de babey, babo, babu, buba, boba, buva gibi biçimlerde geçmektedir (Li, 2019, s. 143-147).

kart ata: "dede, büyük baba" (KMT, 2000, s. 246). Kelime anlamı olarak yaşlı baba anlamına gelen bu kavram dede anlamıyla Nogaycada kart ata, kart atay; Kırım Tatar Türkçesinde kart-ata; Kazan Tatar Türkçesinde kartatay, kartetey, karttey ve Başkurtçada kart ata, kart etey, kartetiy, kartay biçimlerinde kullanılmaktadır. Günümüz Türk dillerinden Türkmencede kullanılan ġarrı ata (babanın dedesi) ve ġarrı baba (annenin dedesi); Hakasçada kullanılan kiri abam (dedem) ve kiri tay aġam (annemin dedesi) kavramları ile Karaycada kullanılan kart baba (dede) kavramı kart ata ile aynı yapıda kullanılan akrabalık adlarından bazılarıdır (Li, 2019, s. 111-113).

5.1.5. Dayı-Amca

ana karnaş: "dayı"; **ata karnaş:** "amca" (KMT, 2000, s. 84, 93). Kelime anlamı olarak baba(nın erkek) kardeşi ve anne(nin erkek) kardeşi anlamına gelen bu birleşik biçimler, Karaçay-Malkar Türkçesi dışında birkaç Türk dilinde daha tasvir yoluyla akrabalık adı oluşturmaktadır. Karay Türkçesinde kullanılan ana kardaşı (dayı) ve baba kardaşı (amca) ile Kırım Tatarcasında kullanılan anamı er kardaşı (dayım) ve babamı er kardaşı (amcam) adları bu durumun örnekleridir (Li, 2019, s. 166). Ayrıca bu yapılar dayı anlamıyla Tarama Sözlüğü'nde ana kardaşı (TaS, C. I, s. 269) ve Kitab-ı Ġunya'da ana er kardaşı (Akkuş, 1995, s. 63a/8); amca anlamıyla Tarama Sözlüğü'nde ata kardaşı (TaS, C. I, s. 269), Nehcü^{3}l-Ferâdîs'te ata karındaşı (Eckmann, 1985, s. 8, 13, 16) ve İrşâdü^{3}l-Mülûk ve^{3}s-Selâtîn ile İbnü-Mühennâ Lûgati'nde ata karıntaşı şeklinde geçmektedir.

5.1.6. Hala-Teyze

ata egeç: "hala"; **ana egeç:** "teyze" (KMT, 2000, s. 190). Baba(nın erkek) kardeşi ve anne(nin erkek) kardeşi anlamına gelen bu birleşik sözcükler, doğrudan bir akrabalık adı belirtmeyip açıklayıcı söz öbekleri biçiminde bir akrabalık adını karşılamaktadır.

5.1.7. Kardeş

karındaş: "kardeş" (KMT, 2000, s. 245). En eski çağlardan itibaren kullanılagelen bu ifade DLT'de bir anadan doğmuş iki çocuk anlamında kullanılmıştır (Atalay, C. I, 1998, s. 407). TS'de kardeş anlamıyla (2023, s. 1899) kayıtlıdır. ET döneminde karındaş (Paçacıoğlu, 2016, s. 343); OT döneminde Kuman ve Kıpçak Türkçesinde karındaş ve kız karındaş biçiminde kardeş anlamında tespit edilmiştir. Hasan Eren, kelimenin etimolojisini <karın +daş şeklinde açıklamış; ayaktaş, arkadaş, boydaş, yoldaş, yurttaş, dildaş, gönüldaş kavramlarını +daş ekiyle kurulan diğer örnekler olarak sıralamıştır. Bunun yanı sıra +daş ekinin sadece bu örnekte +deş biçimine (kardeş) çevrildiğine de dikkat çekmiştir (2020, s. 262). Sözcüğün günümüz Türk dillerindeki kullanımından bazıları şu şekildedir: Gagavuzca, Kumukça, kardaş; Azerice gardaş; Türkmence garındaş; Nogayca karındas; Kazakça, Tatarca, Başkurtça, Kırgızca, Altayca karındaş (Soydan, 2023, s. 13). Kelime Karakalpak ve Kırgızcada kız yeğen (erkek kardeşin kızı) anlamında da kullanılmıştır (Li, 2019, s. 275).

karnaş: "kardeş" (KMT, 2000, s. 246). Dilin gelişim süreci içerisinde karnaş < karınnaş < karındaş şeklinde gelişim göstermiştir (Li, 2019, s. 205).

öge karnaş: üvey kardeş; **tuvgan karnaş:** öz kardeş (KMT, 2000, s. 315, 410).

5.1.8. Kız Kardeş-Abla

egeç: "kız kardeş" (KMT, 2000, s. 190). Karaçay-Malkar Türkçesinde kız kardeş anlamında kullanılan bu terim DS'de egeç/egeçi şeklinde abla, büyük kız kardeş anlamıyla Tokat, Konya ve Yalova ağızlarında, yenge anlamıyla Sungurlu ağzında (DS, C. III, s. 1661, 1672) kullanılmaktadır. Egeç sözcüğü abla anlamıyla Özbekçede egeçi; Tatarcada igeç; Yeni Uygurcada igiçi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kelimenin Altayca Türkçesinde baldız (egeci) ve Kumuk Türkçesinde hala-teyze (egeçi) anlamı da bulunmaktadır (Li, 2019, s. 227). Sözcük, Çağatay Türkçesinde egeçi ve ekeçi biçiminde büyük kız kardeş, abla (Karakaya, 2021, s. 87) anlamındadır.

gitçe egeç: küçük kız kardeş; **tamada egeç:** abla; **tuvgan egeç:** öz kız kardeş (KMT, 2000, s. 190).

5.1.9. Erkek Kardeş-Ağabey

aga: "ağabey, büyük erkek kardeş" (KMT, 2000, s. 70). Ağabey anlamındaki Moğolca aka sözcüğünden dilimize geçen ve ilk olarak Uygurcada aga, aka biçiminde tanıklanan bu terim DS'de abe, abey, aga, aka, akka şeklinde (DS, C. I, s. 74) karşımıza çıkmaktadır. DLT'de bulunmayan kelime bugün TS'de ağa şekliyle ağabey anlamında (2023, s. 62) geçmektedir. Sözcük ağabey anlamında Gagavuz, Azeri, Nogay, Kazak, Tatar, Başkurt, Karakalpak, Kırgız, Hakas ve Özbek Türkçesinde aga; Karayca ve Altaycada aka şekliyle geçmiştir (Li, 2019, s. 193-197). Sözcüğün dayı anlamında kullanıldığı tek lehçe ise Kuman Türkçesidir (Binler, 2007, s. 16). Ayrıca bu terim Sivas (Divriği), Rize, Biga, Çorum (İskilip), Karaman (Sarıveliler ve Başyayla) ağızlarında aġa biçiminde büyük kardeş anlamında kullanılmaktadır (Yavuz, 2013, s. 78).

tamada karnaş: büyük kardeş (KMT, 2000, s. 373).

5.1.10. Çocuk-Evlat

aca: "ilk çocuk" (KMT, 2000, s. 67). Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığında ilk çocuk anlamında kullanılan bu ad, DS'de (DS, C. I, s. 35) aca şeklinde amca, abla, nine, anneanne anlamındadır. Anneanne anlamında Diyarbakır; abla anlamında Manisa ve Bilecik'te kullanılmaktadır. Çuvaşça, Tuvaca, Yeni Uygurca ve Altaycada baba (Naskali ve Duranlı, 2019, s. 20); Hakasçada amca, ağabey; Şorcada ağabey, erkek kardeş; Tofacada ise amca, hala anlamında yer almaktadır (Li, 2019, s. 136, 161-162; Binler, 2007, s. 12).

bala: "evlat, yavru, çocuk" (KMT, 2000, s. 108). Karahanlı Türkçesinde (Atalay, C. II, 1940a, s. 416; Atalay, C. III, 1940b, s. 91) kuş yavrusu, hayvan yavrusu anlamında tespit edilen bu terim; çocuk, yavru, oğlan anlamlarıyla Azeri, Kumuk, Nogay, Kazak, Karakalpak, Başkurt, Altay, Tatar ve Yeni Uygur Türkçesinde bala; Türkmen Türkçesinde bâla; Hakasçada pala ve Özbekçede balä/bälä biçiminde karşımıza çıkmaktadır. DS'de oğlan çocuğu, çocuk, yavru (DS, C. I, s. 496)

anlamlarında geçen bu sözcük, Kırgız Türkçesinde çocuk, oğul, oğlan anlamlarının yanı sıra erkek torun anlamında da kullanılmaktadır (Li, 2019, s. 249-251, 283; Binler, 2007, s. 49). Kelime bugün TS'de yavru anlamında (2023, 380) geçmektedir.

mırthı: "çocuk" (KMT, 2000, s. 298). Sözcük Başkurt Türkçesi ağızlarında küçük erkek kardeş anlamında kullanılmaktadır (Li, 2019, s. 216).

sabiy: "çocuk" (KMT, 2000, s. 324). TS'de sabi şeklinde küçük çocuk anlamında (2023, s. 2805) geçen bu kavram herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan Tatarcada da kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 244).

ulan: "oğul, çocuk" (KMT, 2000, s. 417). Kelime Kumukça, Nogayca, Kazakça, Tatarca, Başkurtça, Karaimce, Altayca, Kırgızca ve Çuvaşçada ulan biçiminde çocuk, oğlan, delikanlı, yeni yetme anlamlarında kullanılmıştır (Binler, 2007, s. 276; Li, 2019, s. 256-258).

üydegi: "aile, çocuk, eş, zevce" (KMT, 2000, s. 424). Üydegi < ebdeki < eb+de+ki şeklinde çözümlenen bu ifade, evdeki anlamında olup günümüz Türk dillerinin kimisinde karı veya koca anlamında da karşımıza çıkmaktadır. Nogayca konuşma dilinde karı (kocanın seslenmesinde), koca (karının seslenmesinde); Şorca ve Altaycada karı; Kırgızcada evdeki anlamında kullanılan bu ifadenin aile ve çocuk anlamında kullanıldığı tek lehçe Karaçay-Malkar Türkçesidir (Li, 2019, s. 333).

balay: yavru; **burhu sabiy:** küçük çocuk; **caca:** ilk çocuk, büyük çocuk; **caşçık:** küçük erkek çocuğu; **caş ulan:** erkek çocuk; **dırbıj:** yavru, küçük çocuk; **haguna:** küçük çocuk; **hommaçık:** bebek, küçük çocuk; **honaşık:** çocuk; **kaganak sabiy:** küçük çocuk; **kıskay:** küçük kız çocuğu; **kız ulan:** kız çocuk; **mıjgıl:** çocuk, yavru; **tabhan bala:** öz evlat; **tayakçı:** erkek çocuk; **tübey:** evlat, yavru, ikiz çocuklar; **ulan süyek:** erkek çocuk (Tavkul, 2000, s. 109, 130, 134, 143, 184, 212, 220, 236, 261, 297, 386, 369, 412, 417).

5.1.11. Bebek

atlı: yeni doğan erkek bebek; **cayav:** yeni doğan kız bebek; **gıga:** bebek; **gıkka:** bebek; **hommaçık:** bebek, küçük çocuk (Tavkul, 2000, s. 94, 146, 202, 220).

5.1.12. Oğul

ul: "oğul" (KMT, 2000, s. 417). Karaçay-Malkar Türkçesi dışında Nogay, Kazak, Karakalpak, Tatar ve Başkurt Türkçesinde ul; Kırgız ve Altay Türkçesinde ûl biçiminde kullanılan bu terim kullanıldığı tüm lehçelerde oğlan anlamındadır (Li, 2019, s. 260-261).

ulan: "oğul, çocuk" (KMT, 2000, s. 417). Kelime Kumukça, Nogayca, Kazakça, Tatarca, Başkurtça, Karaimce, Altayca, Kırgızca, Urduca ve Çuvaşçada ulan; Altaycada ûlan; Karakalpakçada uğlan; Özbekçe, Yeni Uygurca, Gagavuzca, Azerice ve Türkmencede oğlan biçiminde çocuk, oğlan, delikanlı, yeni yetme anlamlarında geçmektedir. Ayrıca oğlan terimi Orhun Yazıtları'nda oğullar, Uygurcada oğul(lar), çocuk(lar), oğlan(lar) anlamında tespit edilmiştir (Binler, 2007, s. 276; Li, 2019, s. 254-258).

caş: oğul; **kokay:** erkek çocuk, oğlan (Tavkul, 2000, s. 143, 267).

5.1.13. Yeğen

egeçden tuvgan: kız kardeşin çocuğu, yeğen (KMT, 2000, s. 190).

tuvgan: "iki kardeş çocuğu, yeğen" (KMT, 2000, s. 410). Karaçay-Malkar Türkçesi söz varlığında iki kardeş çocuğu, yeğen anlamında kullanılan bu terim herhangi bir fonetik farklılığa uğramadan çocuk anlamında Karaimcede kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 272).

5.1.14. Torun

tuvduk: "torun" (KMT, 2000, s. 410). Karaimcede torun anlamında (Binler, 2007, s. 272) kullanılan bu ifade, Karaycanın Haliç lehçesinde kız kardeş; Kırım lehçesinde öz, üvey olmayan, akraba, kız kardeş anlamlarında kullanılmaktadır (Li, 2019, s. 212).

5.2. Evlilik Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar

5.2.1. Karı

baybiyçe: "hanım, eş, zevce" (KMT, 2000, s. 114). Sözcük Kırgız Türkçesinde baybiçe (erkeğin birinci eşi); Karakalpak Türkçesinde bäybişe (birinci karı, yaşça büyük karı) ve Başkurt Türkçesinde baybişe (zengin erkeğin karısı) biçiminde kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 55).

katın: "kadın, zevce" (KMT, 2000, s. 248). Soğudca hwâtûn (kraliçe) sözcüğünden dilimize geçen bu ifade Orhun Yazıtları'nda kağan eşi; Uygurcada hatun, kraliçe, karı; DLT'de kadın, hatun, Afrasyab kızlarından olanların adı anlamlarında katun biçiminde tespit edilmiştir. Sözcük Gagavuzcada kadına; Azericede ġadın, hatın, hatun; Türkmencede hâtın; Yeni Uygurcada hotun; Karayca, Kumukça, Karakalpakça, Başkurtça, Kırgızca ve Kazakçada katın; Urduca, Tatarca ve Horasan Türkçesinde hatın; Altaycada kadıt biçiminde karı, evli kadın anlamıyla yer almaktadır (Li, 2019, s. 322-327). TS'de hatun şeklinde kadın, hanım, kişinin karısı anlamlarında (TS, s. 1535-1536) yer almaktadır.

üy biyçe: hanım, eş, zevce, evin hanımı; **üydegi:** aile, çocuk, eş, zevce (KMT, 2000, s. 424).

5.2.2. Koca

er: "koca, eş" (KMT, 2000, s. 193). Orhun Yazıtları'nda adam, erkek; Eski Uygurcada erkek, efendi, bey, şehzade, koca anlamlarında kullanılan bu terim DLT ve KB'de er şeklinde karşımıza çıkmaktadır. TS'de ise koca anlamında halk ağzında kaydıyla geçmektedir. Sözcük Kırgızca, Tuvaca, Kumukça, Altayca, Sarı Uygurca, Azerice, Karaimce, Kazakça, Nogayca, Özbekçe, Türkmence, Yakutça, Urumca gibi Türk lehçelerinde er biçiminde koca, erkek kişi anlamıyla varlığını sürdürmektedir (Li, 2019, s. 300-303). Sözcüğün Yeni Uygur Türkçesinde koca anlamının yanı sıra oğul anlamı da bulunmaktadır (Binler, 2007, s. 117). Ayrıca bu terim Van, Sivas, Tokat, Kayseri ve Kars ağızlarında koca anlamında (Yavuz, 2013b, s. 79) kullanılmaktadır.

kişi: "evli erkek, koca" (KMT, 2000, s. 266). DS'de gişi (DS, C. III, s. 2085) ve kişi (DS, C. IV, s. 2886) biçiminde geçen bu ifade, günümüz Türk dillerinde DS'de olduğu gibi koca veya erkek kişi anlamında kullanılmaktadır. Sözcük Azeri ve Türkmencede kişi; Kumukçada gişi; Altaycada kiji ve Yakutçada kisi biçiminde geçmektedir (Li, 2019, s. 305-306).

baş iye: koca, er, eş, zevç; **üy başçı:** koca (KMT, 2000, s. 111, 424).

5.2.3. Kayın Birader

kayın: "kayın birader" (KMT, 2000, s. 250). Altay Türkçesinde kadın veya erkeğin yaşlı akrabası anlamına gelen bu terim ile kayın ada: kayınpeder; kayın aka: kayın birader; kayın ece: kocanın ablası; kayın ene: kayınvalide, kaynana gibi akrabalık terimleri türetilmiştir (Naskali ve Duranlı, 2019, s. 119). Kırım Tatar, Karakalpak, Gagavuz, Kumuk, Nogay ve Kırgız, Türkçesinde kayın; Azericede ġayın; Karaycada kayn ile Türkmencede ĝâyın biçiminde karşımıza çıkan bu sözcük sayılan tüm lehçelerde kayınbirader anlamına gelmektedir (Li, 2019, s. 77-79). Kelime Van merkez ağızlarında keyin (kayın birader) biçiminde geçmektedir (Yavuz, 2013b, s. 81). Kelime kayın biçiminde DS'de ise kayınbaba (DS, C. IV, s. 2701), TS'de kayın birader anlamında (2023, 1950) yer almaktadır.

kayın cigit: kayın birader (KMT, 2000, s. 250).

5.2.4. Kaynana

kayın ana: "kaynana" (KMT, 2000, s. 84). TS'de kaynana biçiminde (2023, s. 1955) geçen bu birleşik biçim günümüz Türk dillerinden Gagavuzcada kaynana; Kumukça, Tatarca ve Nogaycada kayın ana; Karaycada kayn ana; Urducada kaynana; Kırgızca ve Altaycada kayın ene; Özbekçede kaynene; Karakalpakça ve Kazakçada kayın yene; Yeni Uygurcada keyin ana; Türkmencede ĝâyın ene; Başkurtçada keyne ve Azericede ġayınana biçiminde kaynana anlamında kullanılmaktadır. Türkçede aynı anlamda kayınvalide terimi de karşımıza çıkmaktadır (Li, 2019, s. 351-355). DS'de sözcük kayınna (kaynana) biçiminde (DS, C. IV, s. 2701) yer almaktadır.

5.2.5. Bacanak

baca: "bacanak" (KMT, 2000, s. 107). Özbekçede bacä; Türkmencede bäca ve Kumuk, Türkmen, Salar, Karakalpak, Özbek, Kırgız, Tatar ve Yeni Uygur Türkçesinde baca şeklinde bacanak anlamıyla (Binler, 2007, s. 46) kullanılan bu terim; Altaycada baldızın kocası, bacanak, kardeşlerin karıları, yengeler anlamında (Naskali ve Duranlı, 2019, s. 112) geçmektedir.

5.2.6. Baldız-Görümce

kayın kız: "görümce, baldız" (KMT, 2000, s. 250). Sözcük Karaçay-Malkar Türkçesi dışında Kafkasya'da konuşulan Kumuk Türkçesinde de aynı anlam ve biçimde kullanılmaktadır (Li, 2019, s. 396).

5.2.7. Enişte

küyöv: "damat, enişte" (KMT, 2000, s. 288). Karakalpak, Nogay ve Kırgız Türkçesinde herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan kullanılmaktadır (Binler, 2007, s.).

5.2.8. Elti

apsın: "elti" (KMT, 2000, s. 86). Moğolcadan dilimize geçen sözcüğün elti anlamında günümüz Türk lehçelerindeki kullanım biçimlerinden bazıları şu şekildedir: Türkmen Türkçesi apsın, awsın, owsın, owsun; Nogayca, Kazakça, Karakalpakça ve Kırgızca abısın; Altayca ve Hakasça abızın; Başkurtça apsındaş (Li, 2019, s. 405-406); Tatarca ve Özbekçe absın (Binler, 2007, s. 12).

5.2.9. Damat

kiyov: "damat" (KMT, 2000, s. 2666). Bu terim, Karaim Türkçesinin söz varlığında kiyow (güvey) ve kiyuw (nişanlı erkek) biçiminde tespit edilmiştir (Binler, 2007, s. 193).

küyöv: damat, enişte (KMT, 2000, s. 288).

5.2.10. Gelin

kelin: "gelin" (KMT, 2000, s. 253). Orhun Yazıtları'nda çoğul hâl eki alarak kelinüñ şekilde gelinler anlamında (Tekin, 2014, s. 149) geçen bu terim OT dönemi eserlerinden DLT'de (Atalay, C. I, 1998, s. 404) ve KB'de (Arat, 1979, s. 238) kelin biçiminde gelin anlamında kullanılmıştır. Altayca, Kırgızca, Kazakça, Karaimce, Karakalpakça ve Sarı Uygurcada da herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan kullanılan kavram yeni evlenmiş kız, genç kadın anlamında Kırım Tatar, Nogay ve Özbek Türkçesindede geçmektedir (Binler, 2007, s. 179). TS'de gelin biçiminde (2023, s. 1345) yer alan bu kelimenin kökeni için Hasan Eren, Türkçe gel- (<kel-) kökünden türetildiğini ifade etmiştir. Gelinin aileye gelen kişi olmasından hareketle bu adlandırma yapılmıştır (2020, 187).

noh: gelin; **ullu apsın:** evin büyük hanımı yaşlandığında onun yerine geçen büyük gelin (Tavkul, 2000, s. 306, 417).

5.3. Akrabalıkla İlişkili Diğer Adlar

5.3.1. Aile

tabın: aile; **üydegi:** aile, çocuk, eş, zevce; **üyür:** aile (Tavkul, 2000, s. 370, 424).

5.3.2. Akraba-Hısım

atavul karnaş: aynı soya mensup erkekler; **atavul egeç:** aynı soya mensup kadınlar; **cuvuk:** akraba; **cuvuk-teng:** akraba, dost; **cuvuk-tüşün:** akraba; **et cen:** akraba, hısım; **taylan:** akraba (Tavkul, 2000, s. 94, 160, 161, 196, 387).

5.3.3. Soy-Sülâle

kuma: "soy, cins, sınıf, kabile, boy" (KMT, 2000, s. 208). Moğolca metres sözcüğünden dilimize geçmiş olan bu terim Karaçay-Malkar Türkçesinde alışılagelmiş anlamının dışında kullanılmaktadır. TS'de (2023, 2154) erkeğin resmî nikâhlı eşiyle aynı evde yaşayan, nikâhlı

olmayan diğer eşi; ortak anlamında geçen bu sözcük, Gagavuz Türkçesinde uzak akraba olan komşu kadın, kız arkadaş; Karaycada nikâhsız karı, metres, zina eden kadın; Başkurtçada köle kız anlamındadır (Li, 2019, s. 329).

tukum: "soy, sülale" (KMT, 2000, s. 480). Farsça tuḫm (tohum, döl, soy) kökünden türeyerek dilimize yerleşen bu kavram, tek başına veya ikileme olarak günümüz Türk dillerinden bazılarında kullanılmaktadır. Özbekçe tukum (hısım akraba), Tatarca tuġum (hısım akraba, nesil), Kırgızca tukum-curât (hısım akraba) bu kullanımlardan bazılarıdır (Li, 2019, s. 62).

dukum: soy, sülale; **ızgıl:** soy, nesil, kuşak; **sır:** soy, nesil; **siydik:** soy; **süyek:** soy sop; **üzük:** soy, nesil (Tavkul, 2000, s. 187, 227, 344, 349, 408, 425).

5.3.4. Bekâr-Evli-Dul

katınsız: "bekâr erkek" (KMT, 2000, s. 248). Türkçe Sözlük'te (TS, 2023, s. 1803) kadınsız biçiminde karısı olmayan, eşsiz anlamına gelen bu kelime; Orhun Yazıtları, DLT ve Uygurcada katun biçiminde tespit edilen sözcüğe +sIz ekinin eklenmesiyle oluşmuş türemiş bir sözcüktür.

üylü: "evli" (KMT, 2000, s. 424). Kelime herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan Altay Türkçesi ve Teleütçede de kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 283).

ersiz: "dul kadın" (KMT, 2000, s. 194). Türkçe Sözlük'te (TS, 2023, s. 1205) kocasız anlamında yer almaktadır.

tul: "dul" (KMT, 2000, s. 408). ET döneminden itibaren karşımıza çıkan bu ifade, OT döneminde tûl olarak geçer. Azericede dul; Türkmencede dûl biçimindedir (Eren, 2020, s. 152). Kazakça, Kırgızca, Özbekçe ve Yeni Uygurcada da herhangi bir fonetik ve morfolojik farklılığa uğramadan kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 271). Kelime TS'de (2023, s. 1087) dul biçiminde KMT'deki anlamıyla aynı anlamda geçmektedir.

agunda: evde kalmış kız; **aydek:** bekâr; **baş bavlu:** evli; **başsız:** dul; **dariykat:** evlenmeyen veya evlenmek istemeyen kız ya da erkek; **kütey:** evlenmemiş erkek; **olturgan kız:** evde kalmış kız; **tıbırda kalgan kız:** evde kalmış kız; **tul katın:** dul kadın; **tul kişi:** dul erkek; **üydegili:** evli, aile sahibi; **üydegisiz:** bekâr; **üyürlü:** evli (Tavkul, 2000, s. 73, 100, 113, 114, 182, 264, 288, 395, 408, 424).

5.3.5. Üvey-Evlatlık

asıralgan sabiy: evlatlık (KMT, 2000, s. 324).

öge: "üvey" (KMT, 2000, s. 315). Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığında öge biçiminde karşımıza çıkan bu terim, Türkçenin diğer lehçelerinde birkaç istisna hariç ögey biçiminde kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanılan ve ilk olarak Uygur Türkçesinde ögey ana (üvey anne) örneğinde tespit edilen ögey kavramı; DLT'de ögey ata, ögey kız, ögey oğlan, ögey oğul örneklerinde görülmektedir. Türkmencede öwey; Başkurtçada ügey; Çuvaşçada ükey; Kırgızcada ögöy ve Özbekçe; Yeni Uygurca, Nogayca, Kazakça, Kumukça, Karakalpakça, Urumca, Şorca ile Kırım Tatarcasında ögey biçiminde çeşitli akrabalık adları yapmaktadır (Li, 2019, s. 95-102). Ayrıca bu kavram ögey biçiminde üvey anlamında Keban Baskil ve Ağın yöresi ağızları kullanılmaktadır (Yavuz, 2013b, s. 82).

5.3.6. Kuma

kündeş: "kuma" (Tavkul, 2000, s. 287). Memluk Kıpçakçasında kündeş biçiminde kuma anlamıyla tespit edilen bu ifade DS'de gündaş (kuma) biçiminde (DS, C. III, s. 2231) çok kadınla evli erkeğin karılarından her biri, kuma anlamında geçmektedir. Nogay ve Türkmen Türkçesinde gündeş; Kırgızcada kündöş; Başkurtçada köndeş; Kıpçak, Özbek, Kazak, Karakalpak, Karay ve Yeni Uygur Türkçesinde kündeş biçiminde rakip kadın, kuma, bir kocanın karıları gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Li, 2019, s. 331; Binler, 2007, s. 202).

5.3.7. Sütanne-Sütnine-Sütkardeş

emçek ana: "sütanne, üvey anne, analık" (Tavkul, 2000, s. 192). Emçek sözcüğü DS'de (DS, C. III, s. 1731) sütanne anlamında kullanılmıştır.

diziga: dadı, sütnine; **emikdeş:** sütkardeş (Tavkul, 2000, s. 185, 192).

5.3.8. Dünür

cuvuk-ülüş: dünür (Tavkul, 2000, s. 161).

5.3.9. Sağdıç

küyöv nöger: sağdıç (Tavkul, 2000, s. 288).

5.3.10. Öksüz

öksüz: öksüz (Tavkul, 2000, s. 316).

5.3.11. İkiz

egiz: ikiz (Tavkul, 2000, s. 190). Kelime DS'de ekiz (ikiz) biçiminde (DS, C. III, s. 1695) geçmektedir.

5.3.12. Gebe-Kısır

buvaz: "hamile, gebe" (KMT, 2000, s. 131). Kırgızca Türkçesinde buvaz şeklinde genç oğlan anlamında kullanılmaktadır (Binler, 2007, s. 69).

alsız-artsız: çocuksuz, evlat sahibi olamayan; **bedev:** kısır kadın; **karaton:** kısır, çocuğu olmayan; **karınlı:** hamile; **kısır:** kısır; **kozlavsuz:** kısır; **sıltav:** gebelik, hamilelik; **sıltavlu:** gebe, hamile (Tavkul, 2000, s. 81, 117, 244, 245, 246, 261, 272, 342).

Sonuç

Bir dilin büyüklüğünü, tarihî tecrübelerini, geleneklerini ve kültürünü ortaya çıkaran ölçütlerden biri de akrabalık adlarıdır. Orhun Türkçesi başta olmak üzere Türkçenin her döneminde yeni kurulan devlet ve yönetim şekillerinden hareketle çeşitlenen ve üzerine yenisi eklenerek genişleyen akrabalık adları, dilbilimcilerin ve Türk dili araştırmacılarının üzerinde çokça durduğu bir konu olmuştur. Ufuk Tavkul tarafından kaleme alınan *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nden* hareketle Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığında akrabalık adlarını tespit ederek Türkçenin bu konudaki zenginliğini bir kez daha ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, tarama metoduyla tespit edilen akrabalık adlarına ilişkin sınıflandırma "Kan Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar, Evlilik Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar ve Akrabalıkla İlişkili Diğer Adlar" olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Çalışma sonucunda 150 adet akrabalık bildiren söz varlığı unsuru tespit edilmiş, tespit edilen söz varlığı unsurlarına ilişkin yapılan değerlendirmeler ışığında ulaşılan sonuçlar aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

1. Akrabalık bildiren 150 terimden 77'si kan yoluyla, 20'si evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler olup 53'ü kan ya da evlilik yoluyla bir akrabalık bildirmeyen ancak akrabalıkla doğrudan veya dolaylı yoldan ilişkisi bulunan genel terimlerdir. Akrabalık adları içerisinde en fazla terime sahip olan kategori, kan yoluyla kurulan akrabalığı bildiren terimlerdir.

2. Kan yoluyla kurulan akrabalığı bildiren adlardan aba, ana, ata, aga (ağa biçiminde), karındaş, baba, sabiy (sabi biçiminde), bala kavramları; evlilik yoluyla kurulan akrabalığı bildiren adlardan katın (hatun biçiminde), kayın ana (kaynana), kelin (gelin biçiminde), er, kayın kavramları ile akrabalıkla ilişkili diğer adlardan katınsız (kadınsız) ve egiz (ikiz), kuma, öksüz, kısır kavramları hem KMTS'de hem de TS'de ortak olarak bulunan akrabalık terimleridir. Bu terimlerden ana, aga, er, karındaş, sabiy, kayın, kısır, egiz, kayın ana, kelin, öksüz, bala, katın ve katınsız kavramlarının anlamları her iki sözlükte de müşterektir. Aba, ata, baba ve kuma kavramları ise anlam değişmesine uğrayarak iki dilde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu anlam farklılıkları şu şekildedir:

1. aba: KMTS anne; TS: abla, anne

2. ata: KMTS baba; TS: dede, baba

3. baba: KMTS dede; TS: baba

4. kuma: KMTS soy, boy, kabile; TS: erkeğin resmî nikâhlı eşiyle aynı evde yaşayan, nikâhlı olmayan diğer eşi; ortak

3. Tespit edilen akrabalık adlarından aba, ana, ata, er, karındaş, katın ve kelin kavramları hem Eski Türkçe, hem DLT hem de TS'de ortak olarak kullanılmıştır.

4. Karaçay-Malkar Türkçesinde akrabalık bildiren adların büyük çoğunluğunun (anay: anne, ata: baba, appa: dede, egeç: kız kardeş, amma: nine, akka: dede, tuvduk: torun, baca: bacanak…) doğrudan ve bağımsız bir şekilde belirli bir akrabalık kategorisini karşıladığı tespit edilmiştir. Ancak bununla beraber bazı akrabalık ilişkilerinin bağımsız leksik unsurlarla değil açıklayıcı (tasvirî) söz öbekleriyle karşılandığı da görülmektedir. Bilinen akrabalık terimleri dışında Türkçenin imkânları ile türetilen bu ifadelerden hiçbiri bugün ölçünlü (standart) Türkçede yer almamaktadır. KMTS'de geçen tasvirî akrabalık adlarına ana egeç (teyze), ata egeç (hala), ana karnaş (dayı), ata karnaş (amca), tamada egeç (abla), tamada karnaş (büyük kardeş), egeçten tuvgan (kız kardeşin çocuğu, yeğen) gibi kavramları örnek olarak verebiliriz.

5. Amca, dayı, hala, teyze, yeğen, abla gibi Türkçede günlük hayatta sıkça kullanılan akrabalık bildiren adları, Karaçay-Malkar Türkçesinde doğrudan karşılayan bir terimin bulunmaması bu dilin akrabalık adları yönünden Türkçenin diğer lehçelerine göre daha zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

6. Akrabalık bildiren kavramlar mana yönünden tek anlamlılık ve çok anlamlılık olmak üzere iki kategoride tasnif edilmektedir. Tek bir akrabalık bağını karşılayan kavramlar tek anlamlılık, birden fazla akrabalık bağını karşılayan kavramlar ise çok anlamlılık kategorisi içerisinde yer almaktadır. Çalışmada anlam yönünden hem tek anlamlı hem de çok anlamlı akrabalık adlarına örnekler karşımıza çıkmaktadır. Genel tutum aba (anne), apsın (elti), gıkka (bebek), ul (oğul) gibi örneklerde görüldüğü üzere tek anlamlılık üzerinedir. Birden fazla akrabalık bağını karşılayan terimler şunlardır:

1. dariykat: Evlenmeyen veya evlenmek istemeyen kız ya da erkek,

2. emçek ana: Hem sütanne hem üvey anne için,

3. kayın kız: Hem görümce hem baldız için,

4. küyöv: Hem damat hem enişte için,

5. üydegi: Hem çocuk hem eş, zevce için kullanılmıştır.

7. Akrabalık bildiren terimlerde cinsiyet ayrımı yapılmıştır. Kız çocuk için "kız ulan, emçek kız" gibi kavramlar kullanılırken erkek çocuk için "caş ulan, tayakçı, ulan süyek" gibi kavramlar kullanılmıştır. Aynı durum dul teriminde de karşımıza çıkmaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesinde dul kadın için "ersiz, tul kadın" gibi terimlere karşılık, dul erkek için "tul kişi" terimi karşımıza çıkmaktadır. Yeni doğan erkek bebek için kullanılan "atlı" ve yeni doğan kız bebek için kullanılan "cayav" terimleri de akrabalık terimlerinde cinsiyet ayrımı yapıldığının bir başka örneğidir. Akrabalık bildiren terimler içerisinde "sabiy (çocuk), tuvduk (torun), egeçden tuvgan (yeğen), cuvuk-uluş (dünür), cuvuk (akraba)", gıkka (bebek) gibi örneklerde görüldüğü üzere cinsiyet belirtmeyen terimler de karşımıza çıkmaktadır.

8. Karaçay-Malkar Türkçesinde büyük çocuk için "caca", küçük çocuk için "haguna, hommaçık, burhu sabiy, kaganak sabiy" gibi terimler kullanılması akrabalık adları arasında ailede yaşa bağlı olarak büyüklük ve küçüklük bildiren farklı terimler kullanıldığını göstermektedir.

9. Karaçay-Malkarlıların akrabalık ilişkilerinde öz-üvey ayrımı söz konusudur. Üvey anne için kullanılan "emçek ana, öge ana" kavramlarıyla öz anne için kullanılan "tabhan ana" kavramı; yine

üvey kardeş için kullanılan "öge karnaş" kavramıyla, öz kardeş için kullanılan "tuvgan karnaş" kavramı bu durumun yapılan çalışmada tespit edilen örnekleridir.

10. Akrabalık adlarının kökeni konusunda genel tutum Türkçe kökenli (ana, ata, aba, bala, kelin, karındaş, tul katın, tul kişi gibi) isimler olsa da başka dillerden alınan alıntı kavramlar da akrabalık terimi olarak kullanılmıştır. Bu duruma Moğolcadan alınan "aga" (ağabey, büyük erkek kardeş) terimi ve Farsçadan alınan "baba" (dede, ced, atalar) terimi ile Arapçadan alınan "aba" (anne) ve "cet" (baba, büyük baba, ata) terimleri örnek olarak verilebilir.

11. Karaçay-Malkar Türkçesinde Türkiye Türkçesi ağızları ile aynı şekilde kullanılan akrabalık adları vardır: ana, aba, ata, er, kelin gibi.

12. Akrabalık bildiren bazı sözcükler Eski Türkçe döneminde de kullanılan ifadelerdir: aba, ata, er, karındaş, kelin gibi.

13. Akrabalık terimleri yapıları bakımından basit yapılı akrabalık terimleri, birleşik yapılı akrabalık terimleri ve türemiş yapılı akrabalık terimleri olmak üzere 3 grupta karşımıza çıkmaktadır.

Basit yapılı akrabalık terimlerine örnekler: aba "anne", ana "anne", er "koca, eş", caca "ilk çocuk, büyük çocuk", kayın "kayın birader", katın "kadın, zevce", tul "dul" gibi.

Birleşik yapılı akrabalık terimlerine örnekler: kart ana "nine, büyükanne", kart ata "dede, büyükbaba", kayın kız "görümce, baldız", ana karnaş "dayı", ata karnaş "amca", anaçı katın "ebe" gibi.

Türemiş yapılı akrabalık terimlerine örnekler: anaka < ana+ka "anne", ataka < ata+ka "baba", anaçı < ana+çı "ebe", karındaş < karın+daş "kardeş", ersiz < er + siz "dul kadın", katınsız < katın + sız "bekâr erkek" gibi.

14. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Karaçay-Malkar Türkçesinde de "amca-dayı" ve "hala-teyze" ayrımı vardır.

15. Akrabalık bildiren kavramların çalışmada tasnif edilen başlıklara göre sayısal verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiş olup her bir akrabalık adının kullanım sıklığı parantez içerisinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan verilere göre en çok kullanılan akrabalık adlarından bazıları ve kullanım sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Evlat-Çocuk 23, Anne 9, Nine 8, Baba 7, Bebek 5, Dede-Oğul-Kardeş-Abla-Karı-Koca 4.

Tablo 1

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğündeki Akrabalık Adlarının Sayısal Veri Tablosu

Kan Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar	Evlilik Yoluyla Kurulan Akrabalığı Bildiren Adlar	Akrabalıkla İlişkili Diğer Adlar
anne (9)	karı (4)	aile (3)
baba (7)	koca (4)	akraba-hısım (7)
nine-ebe (8)	kayın birader (2)	soy-sülâle (8)
dede (4)	kaynana (1)	bekâr-evli-dul (17)
dayı-amca (2)	bacanak (1)	üvey-evlatlık (2)
hala-teyze (2)	baldız-görümce (1)	kuma (1)
kardeş (4)	elti (1)	sütanne-sütnine-sütkardeş (3)
kız kardeş-abla (4)	enişte (1)	dünür (1)
erkek kardeş-ağabey (2)	damat (2)	sağdıç (1)
evlat-çocuk (23)	gelin (3)	öksüz (1)
bebek (5)		ikiz (1)
oğul (4)		gebe-kısır (8)
yeğen (2)		
torun (1)		

Kısaltmalar

C: Cilt

DLT: Divan-ı Lügati't Türk

DS: Derleme Sözlüğü

ET: Eski Türkçe

KB: Kutadgu Bilig

KMTS: Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü

OT: Orta Türkçe

TaS: Tarama Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

Kaynakça

Akkuş, M. (1995). *Kitab-ı gunya (inceleme, metin, indeks, tıpkı basım).* TDK Yayınları.

Aksan, D. (2018). *Türkçenin söz varlığı.* Bilge Yayınevi.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu bilig III, indeks.* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ataizi, D. (2012). Kaşgay Türklerinde akrabalık adları. *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları Konulu 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, 23-26 Mayıs 2012, Ankara, Türkiye (s. 107-116).

Atalay, B. (1998). *Divan-ı Lügati't Türk tercümesi.* (4. Baskı, C. 1). TDK Yayınları.

Atalay, B. (1940a). *Divan-ı Lügati't Türk tercümesi.* (C. 2). TDK Yayınları.

Atalay, B. (1940b). *Divan-ı Lügati't Türk tercümesi.* (C. 3). TDK Yayınları.

Aydoğmuş, E. (2018). Kazak Türkçesinde akrabalık terimleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 65*, 106-114.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri.* TDK Yayınları.

Baskakov, N. A. (1960). *Tyurskiye yazıki.* İnstituta Yazıkoznaniya Akademii Nauk SSSR.

Bayram, B. (2019). *Çuvaş Türkçesi sözlüğü.* TDK Yayınları.

Binler, M. Z. (2007). *Türk dünyası aile ve akrabalık terimleri sözlüğü.* Selenge Yayınları.

Buran, A. ve Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk yazı dilleri 3-Kuzeybatı/Kıpçak grubu.* Akçağ Yayınları.

Caferoğlu, A. (1972). Kaşgarlı Mahmut'a göre akraba adları. *Türk Dili, Divan-ı Lügati't Türk Özel Sayısı, 27* (253), 23-26.

Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Enderun Kitabevi.

Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth centur Turkish.* Oxford University Pres.

Çapraz, H. (2019). Sovyetler Birliği tarih yazımında Karaçay-Malkarların kökeni konusu. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD), VI*(2), 269-299.

Çatal, O. A. (2022). Kırgız Türkçesi akrabalık terimlerinde alt anlamlılık. *Dil Araştırmaları, 30,* 199-212.

Çotuksöken, Y. (1989). Bir dilin söz varlığı. *Varlık 987,* 11.

Eckmann, J. (1985). *Nehcü'l-ferâdîs II (metin, çeviri yazı).* TDK Yayınları.

Emiroğlu, S. (2012). Türkçe sözlükteki akrabalık adlarının tasnifi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7*(4), 1691-1710.

Eren, H. (2020). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü (TDES).* (Ş. H. Akalın, Haz.). TDK Yayınları.

Erdem, M. (2000). Türkmen Türkçesinde akrabalık terimleri üzerine. *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, II*(1), 187-202.

Gülensoy, T. (1973-1974). Altay dillerindeki akrabalık adları üzerine notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (TDAY) Belleten, 21-22*, 283-318.

Güllüdağ, N. (2012). Karay Türklerinde akrabalık adları. *The Journal of Academic Social Science Studies, 5*(6), 205-217.

Günay, A. (2023). *Karaçay-Malkar Türkçesi grameri.* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Gömeç, S. (2001a). Kök Türkçe belgelerdeki bazı akrabalık isimleri. *Türk Dünyası Tarihi Dergisi, 173,* 1-6.

Gömeç, S. (2001b). Divan-ı Lügati't Türk'teki akrabalık adları. *Türk Kültürü, 464,* 714-724.

Gülzar, Z. (2025). Türkçe ve Farsça akrabalık terimlerinin karşılaştırmalı incelemesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 65*(2), 1098-1114.

Hatiboğlu, V. (1982). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü.* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü.* Engin Yayınevi.

Hirik, E. (2017). Türkiye Türkçesi atasözlerinde akrabalık bildiren kelimeler ve duygu değerleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3,* 1726-1746.

Hunutlu, Ü. ve Yıldırım, M. (2023). Köktürk ve Eski Uygur yazılı ürünlerinde akrabalık adları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 4*(1), 1-26.

Karababa, S. (2013). *Feyza Hepçilingirler'in romanlarında söz varlığı.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Karakaya, S. (2021). Çağatay Türkçesinde akrabalık adları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6*(2), 80-100.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü.* TDK Yayınları.

Li, Y. S. (2019). *Türk dillerinde akrabalık adları.* TDK Yayınları.

Naskali E. G. ve Duranlı, M. (2019). *Altayca-Türkçe sözlük.* TDK Yayınları.

Özder, M. A. (1981). *Türk halk biliminde düğün-evlilik-akrabalık terimleri sözlüğü.* Ziya Gökalp Derneği Yayınları.

Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı.* Kesit Yayınları.

Soydan, S. (2023). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğünde yer ve akrabalık adları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26*(49), 1-18.

Şirin, H. (2016). Eski *Türk yazıtları söz varlığı incelemesi.* TDK Yayınları.

Şirin User, H. (2006). *Başlangıcından günümüze Türk yazı sistemleri.* Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi sözlüğü.* TDK Yayınları.

Tavkul, U. (2003). *Karaçay-Malkarlıların etnik ve sosyal yapısı.* (U. Tavkul ve Y. Kalafat, Çev.). Karam Yayınları.

Tekin, T. (1960). Amca ve teyze kelimeleri hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (TDAY) Belleten, 8,* 283-294.

Tekin, T. ve Ölmez, M. (1999). *Türk dilleri, giriş.* Simurg Yayıncılık.

Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları*. TDK Yayınları.

Telli, B. (2020). Tarama sözlüğündeki akrabalık adları üzerine bir inceleme. *Kesit Akademi Dergisi, 22*, 139-156.

Tuğluk, M. E. (2024). Derleme sözlüğünde geçen akrabalık adları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35*, 355-364.

Türk Dil Kurumu (2019). *Tarama sözlüğü.* (4. Baskı, C. 1). (Ö. A. Aksoy ve D. Dilçin Haz.). TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2023). *Türkçe sözlük* (12. baskı). (M. Argunşah vd. Haz.). TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü.* (4. Baskı, C. 1). (Ö. A. Aksoy vd. Haz.). TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü.* (4. Baskı, C. 3). (Ö. A. Aksoy vd. Haz.). TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü.* (4. Baskı, C. 4). (Ö. A. Aksoy vd. Haz.). TDK Yayınları.

Yavuz, S. (2013a). Divan-ı Lügati't Türk'teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları. *EKEV Akademi Dergisi, 56,* 345-360.

Yavuz, S. (2013b). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki akrabalık adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(2), 71-91.

Yılmaz, Y. ve Sarı, H. (2015). Türk atasözlerinde akrabalık adlarının kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2*, 1-20.